

18. sz. kérdés

TOTO-szelvényen megoldható feladatok.

1, X, 2 jelekkel válaszoljunk a következő kérdésekre:

1. Két egymást metsző kör mit jelez?

1
transzformátor

X
csoportlámpa

2
csillárkapcsoló

2. Egy áramkörben két kapcsoló van. Melyik kapcsolásról van szó?
egysarkú

váltó

csillár

3. Milyen foglalatot jelez az E 27?
zsinórmenetes normál

zsinórmenetes törpe

csapos törpe

4. Edison-foglalat hol található?
motorkerékpáron

vasúti kocsiban

lakásban

5. Védőérintkezővel van ellátva:
csillárkapcsoló

dugaszolóaljzat

foglalat

6. Az elektromos fogyasztókon szereplő betűjelzések:
V és A

W és A

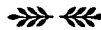
V és W

Megoldás:

1, X, 1, 2, X, 2.

Eredmény: helyes válaszonként 1-1 pont.

(Befejező rész a következő számunkban.)

BALLA ÁRPÁD
Kazincbarcika

Feladattípusok a kísérleti történelmi munkafüzetekben

Az OPI Történelem Tanszéke által 1972-ben indított követelményrendszer – munkafüzet – feladatlap kísérletről már többször beszámoltunk. Ezúton azt szeretnénk elemezni, hogy a kísérleti munkafüzetek egyes feladatait az oktatási folyamat mely „hagyományos” fázisaiban használták fel kísérletező kollégáink. A tőlük származó vélemények alapján arra is mód nyílik, hogy a munkafüzetek egyes feladattípusait bemutassuk, illetve utaljunk azokra a kritikai észrevételekre, melyek e kísérleti eszközökkel kapcsolatban az eddigiek során felmerültek.

Ötvenhat kísérletező tanár fejtette ki véleményét a munkafüzetekről a történelem tanszék által szerkesztett tanári kérdőíveken. Mint ezekből kiderül, a kollégák döntő többsége *ellenőrzésre* is felhasználta a munkafüzeteket. A megkérdezett 56 nevelő közül 49-en válaszolták ezt. Leggyakrabban a munkafüzeteket *írásbeli számonkérésnél* alkalmazták, hiszen ez biztosította leginkább a tömeges visszajelzést. A tanulók által megoldott feladatokat általában maguk a tanulók javították. Ez történhetett úgy, hogy egy tanuló, vagy maga a tanár ismertette a helyes megoldást, esetleg a táblára ez már a szünetben felkerült, s így javították saját munkájukat pillanatok alatt a gye-

rekek. A legjobb módszernek azonban bizonyára az írásvetítő által nyújtott információ bizonyult. Írásbeli, tömeges számonkérésre alkalmazhatók például a következő feladattípusok, melyek rövid idő alatt nyújtanak pontos képet az egész osztály ismereteiről:

„Írd be a táblázat megfelelő részébe a felsorolt történelmi fogalmak, tények sorszámát!

1. nemesi címek; 2. a nemesi címek eltörlése; 3. adók a földesuraknak; 4. ajándékok a földesuraknak; 5. herceg; 6. az állam irányítói a király és a nemesek; 7. az állam irányítója a vagyonos polgárság; 8. céhek; 9. belső vámok; 10. belső vámok eltörlése; 11. az egyház földjeinek kiosztása.

FEUDALIZMUS	FRANCIA FORRADALOM

„Miért nem tudta korszerűbbé tenni a magyar nemesség gazdaságát a XIX. század első felében? Írd be az ábrába a felsorolt kifejezéseket!

A birtokos nemesek nem tudnak rátérni a kapitalista termelésre

Nem kapnak kölcsönt a földjükre

ősiség törvénye – nincs tőkéje a befektetésre – pénz leértékelése.”

Természetesen lehetséges a munkafüzeti feladatok szóbeli számonkérése is. Itt azonban a differenciálásra nagyon kell ügyelnünk. A 8. osztályos munkafüzet A szocialista társadalom kialakulása a Szovjetunióban című egység 3. feladata például így hangzik: „Indokold meg, miért a munkásosztály a proletárdiktatúra vezető osztálya!” Ezt a feladatot a jobb képességű tanulóknak – akár érdemjegyre történő számonkérés céljára is – nyugodtan adhatjuk már az új anyag feldolgozása során, hiszen erről a kérdéstről már rengeteget hallottak a tanulók a 7. osztályban is. A gyengébb képességű tanulóktól azonban csak akkor kérhetjük számon, ha a problémát az előző órán részletesen kifejtettük.

Örvendetesen terjed történelemóráinkon az úgynevezett párbuzamós számonkérés, amikor több tanuló, esetleg az egész osztály különböző formákban ad számot ismereteiről. Tehát például egy-két tanuló applikál, egy-kettő a táblára rajzol, mások az idővonalnál dolgoznak, többen a helyükön vázlatot, feladattervet készítenek, egy pedig folyamatosan – ha úgy tetszik „hagyományosan” – felel. E változatos számonkérési formához jó ötleteket adnak a munkafüzet különböző – táblánál vagy feladatlapon is alkalmazható – rajzos, számozásos, applikációs, gondolkodtató stb. feladatai.

Áz új anyag feldolgozását és egyszeresmind az alkalmazást szolgáló munkafüzeti feladatokat az alábbiak szerint lehetne csoportosítani:

A MUNKAFÜZETEK FELADATTÍPUSAI A TANÁRI ÉRTÉKELÉSEK TÜKRÉBEN

Feladattípus	Csak pozitív	Pozitív és negatív.	Elsősorban negatív
	elemeket tartalmazó válaszok		
Kronológiai feladatok	52	2	0
Topográfiai feladatok	42	8	3
Önálló ítéletet és bizonyítást megkövetelő feladatok	28	18	5
Ok-okozati összefüggést kutató feladatok	40	10	0
Forráselemzésen alapuló feladatok	33	8	3
A tankönyv szövegének feldolgozását kívánó feladatok	45	3	4
A tankönyv egyéb didaktikai apparátusának használatát kívánó feladatok	45	1	1
Statisztikai adatok, diagramok elemzését kívánó feladatok	38	10	1

Mint a táblázatból kitűnik, valamennyi választ külön-külön értékeltünk abból a szempontból, hogy csak pozitív, leginkább negatív, illetve pozitív és negatív elemeket egyaránt tartalmaznak-e az adott feladattípussal kapcsolatban. Megjegyezzük: e feladattípusokra való felosztás kizárólag módszertani célokat szolgál, s így több között egészen nagy átfedés is található!

A legtöbb probléma a táblázat tanúsága szerint az *önálló ítéletet és bizonyítást megkövetelő feladatok* esetében adódott. Ilyenek voltak például:

„Megölni a rabszolgát teljesen ugyanannyit jelent, mint lelőni a kutyát!” – idézik a kortársak a déli rabszolgatartók felfogását. *Miért alakulhatott ki ez a felfogás, és mi a véleményed róla?*

„Az I. világháború mindkét fél részéről igazságtalan, imperialista háború volt. Bizonyítsd be!”

„Az alábbiakban szemelvényt olvashatsz a 2. magyar hadsereg parancsnokának – Jány Gusztáv vezérezzredes – hadparancsából:

„A 2. magyar hadsereg elvesztette becsületét.

Vegye tudomásul mindenki, hogy innen sem betegség, sem sebesülés, sem fagyás miatt el nem engedek senkit. Azon a területen, hol gyülekezésünket elrendelték, ahol az újjászervezést végrehajtottuk, ott marad mindenki, míg meg nem gyógyul vagy el nem pusztul.

A rendet és a vasfegyelmet a legkeményebb kézzel, ha kell, a helyszínen való felconcolással, de helyre kell állítani. Ennél kivétel nincs, legyen az tiszt, vagy rendfokozat nélküli honvéd, aki parancsoknak nem engedelmeskedik, az nem érdemli meg, hogy nyomorult életét tovább tengesse.”

Mi a véleményed Jány Gusztáv hadparancsáról?”

Idézzük néhány kísérletező kolléga megállapítását az önálló ítéletet és bizonyítást megkövetelő feladatokról!

– Változatosak, gondolkodásra kényszerítők, nehézségi fokuk sokfélesége révén lehetőséget adnak a differenciálásra. Mégis igen sok vesződéssel jártak. Félek a tanulók sematikus válaszaitól, mert kényelmes gondolkodókká válnak.

– A jobb tanulók között is kevés; akinek önálló ítéletei vannak, a gyengébbek megbénultak!

– Mivel tanulóim a jelen tanévben találkoztak először munkafüzetrel e tárgyból, s igen gyenge képességűek, eleinte nem tudtak mit kezdeni ezekkel a feladatokkal. Így csak lassan, fokozatosan lehetett ránevelni őket. Körülbelül a 10. munkafüzeti egységnél kezdtek önálló véleményt nyilvánítani elsősorban szóban. Ez a szóbeliség jellemző volt az egész év folyamán, a fejlődés viszont így is megmutatkozott, mert olyan bizonyítókedv szállta meg őket, hogy egy-egy ilyen feladat megbeszélése a bizonyítás során a tanulók legalább 90%-át aktív megnyilatkozásra bírta, s végül a legjobb bizonyítékkal szolgáló tanulók érvelését fogadtuk el, ez került a munkafüzetbe.

– Az önálló ítéletet, bizonyítást igénylő feladatoknál nélkülözhetetlenek tartottam a szóbeliséget. Ilyen feladatokat gyakran beszélünk meg közösen, olykor vitákat csiholva... A tanulók történelemszemléletének alakítása szempontjából tartom nélkülözhetetlenek a szóbeliséget, de nem lényegtelen az aktív történelmi terminológia gyarapodása szempontjából sem. Távolabb tekintve: a szóbeli viták útján sokat tehet a történelem a közéletivé, véleményt alkotóvá, őszinte szókimondóvá nevelés területén is. E céloknak a munkafüzet feladatai megfelelnek.

A tanári vélemények elemzéséből kiderül, hogy e feladattípust:

- sokan a legizgalmasabbnak, ugyanakkor a legproblematisabbnak tartják;
- inkább a szóbeli megoldásokat javasolják, joggal féltik ugyanis a frázisoktól a tanulókat;
- néhányan csak a jó képességű tanulókat tartják képesnek az ilyen feladatok megoldására.

E talán jogos kételyek ellenére az ilyen típusú feladatok elterjedését a történelemtanítás cél- és feladatrendszerének megvalósításához elengedhetetlenül szükségesnek tartjuk. Az új tanterv konkrétan is utal a különböző gondolkodási műveletek, közöttük az ítéletalkotás és következtetés, valamint a bizonyítás és cáfolás képességének fejlesztésére, ennek kiemelkedő jelentőségére.

Hasonló problémák merültek fel – bár korántsem olyan élességgel, mint az előbbi feladattípus esetében – az ok-okozati összefüggést kutató feladatoknál. A fenti táblázat adatai szerint 40 tanári válasz csak pozitív, 10 pozitív és negatív elemeket egyaránt tartalmaz, ellenben egyetlen olyan véleménnyel sem találkoztunk, amelyik első-sorban negatív elemeket tartalmazott volna. Lássunk egy-két példát e feladatok közül!

„Nyilakkal jelöld meg az összefüggéseket!”

JOBB
GÉPEK

TÖBB
ÁRU

KEVESEBB
MUNKÁS
SZÜKSÉGES

MUNKA-
NÉLKÜLISÉG

NAGYOBB
KIZSÁKMÁNYOLÁS
pl.: kevesebb munkabér

A MUNKÁSOKNAK
KEVÉS A PÉNZÜK

ELADHATATLAN
ÁRUMENNYISÉG

TÜLTERMELESI
VÁLSÁG

„Nézd meg a tk. 83. oldalának térképvezetést!”

a) Milyen burzsoá seregek támadtak a fiatal magyar proletárállamra?

b) Mi az oka annak, hogy a franciák ösztönzésére éppen a szomszédos országok burzsoáziája indította el a csapatait a Magyar Tanácsköztársaság eltírására?”

Jól foglalja össze e feladattípussal kapcsolatban kialakult véleményeket az egyik kísérletező kolléga:

– Elsősorban az új anyag feldolgozása közben megálltunk, „leálltunk”, hogy gondolkodva, ok-okozati összefüggést keresve, majd találva, önállóan jussanak a tanulók egy újabb helytálló megállapításra. Ezzel a módszerrel a tanárközpontúság helyébe a tanulóközpontúság került. Munkáltatással jutnak így tanulóink élményhez, a történelmi gondolkodás képességét is fejlesztve.

Ugyanakkor vitatkoznunk kell azzal a kartással, aki a következőket válaszolta:

– Ezek a feladatok – úgy érzem – a legnagyobb szerepet kapták a hároméves munkafüzetek kísérlet során – az érzelmi nevelés rovására.

Az tény, hogy a gondolkodtató feladatoknak kiemelt fontosságuk miatt tág teret biztosítottunk a munkafüzetekben, de semmiképpen nem az érzelmi nevelés rovására! Vajon az imént idézett Tanácsköztársasággal kapcsolatos feladat megoldása során nem erősödik-e a tanulók gyűlölete általában a burzsoáziával és különösen a szomszédos országok volt burzsoáziájával szemben? Vajon csak a tanári prelegálás-e az egyetlen útja az érzelmi nevelésnek? Mindenesetre ezzel kapcsolatban is hangsúlyoznunk kell a különböző metodikai eljárások osztályközösségtől, pedagógustól és a tananyag jellegétől való függését.

Igen nagy gonddal válogattuk a munkafüzetek forrásanyagát. Meggyőződésünk ugyanis, hogy a források rendkívül jelentős szerepet tölthetnek be történelemtanítá-

sunkban. Segítenek ezek hozzászoktatni a tanulókat az önálló munkához, az önképzéshez, a tudományos irodalommal való foglalkozáshoz, felkelti bennük a megismerő aktivitást. Az sem lényegtelen szempont, hogy például a marxizmus-leninizmus klaszszikusaival való foglalkozáson keresztül közelebb kerülnek a tanulók e nagy történelmi személyiségekhez, s ez nagy hatással lehet a tanulók egész személyiségének fejlődésére. Ugyanakkor nagyon vigyáznunk kellett a forrásszövegek nehézségi fokára, hosszúságára, egyszóval arra, hogy az életkori sajátosságoknak megfeleljenek. A gyakorlati felhasználás során ajánlatos a tanári elemzéstől fokozatosan eljutni az önálló tanulói elemeztetésekhez.

E nagy gondosság ellenére egyet kell értenünk azokkal a kritikai észrevételekkel, melyek éppen a szövegek hosszúságára és közérthetőségére vonatkoznak.

A forrásszemelvények három típusával találkozunk a munkafüzetekben. Az első és leggyakoribb az *elsődleges* forrás. Ilyenek például az a 6. osztályos munkafüzetben I. István, I. László törvényei, de ilyenek tekinthetők Marx, Engels és Lenin művei is. Az I. világháború előzményei és kezdete című anyagegységben található a következő feladat:

„Lenin írja egyik cikkében:

»Bizonyos munkásrétegek átpártoltak az imperialista burzsoáziához!... Teljesen távol állnak a proletariátustól, mint osztálytól, akik a burzsoázia szolgái, ügynökei, akik a burzsoa befolyás közvetítői... Az imperialista burzsoázia a munkásmozgalomban tevékenykedő legjobb ügynökei segítségével leigazza a munkásokat... A monopólium a gyarmatoktól extraprofitot, azaz a normális, az egész világon szokásos tőkés haszon felüli többletprofitot biztosít... Az imperialista nagyhatalom burzsoáziája gazdaságilag meg tudja vásárolni saját munkásainak vékony felső rétegét, olyanformán, hogy évente néhány százmillió frankot fordít erre a célra, hiszen extraprofitja valószínűleg közel jár az egymilliárdhoz.«

a) Mi a szerepe a munkásarisztokráciának?

b) Milyen jövedelméből fizeti aránylag jól a tőkés a munkásarisztokratákat?”

A második típus az egy-egy történelmi kort elemzően bemutató *tudományos vagy tudományos jellegű* munkákból vett szemelvény. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc kapcsán például többször idéztünk Gratza György: A szabadságharc csatái című könyvéből, mellyel célunk mindenekelőtt a szabadságharc *érzelmi* elmélyítése volt. A következőkben Gratza György: A szabadságharc csatái című könyvéből idézünk:

„Bem e szavak kíséretében mutatkozott be tisztikarának:

– Uraim, föltétlenül engedelmességet kívánok Önöktől. Aki nem engedelmeskedik, azt főbelövetem. Én tudok jutalmazni, de tudok büntetni is. Elmehetnek.

Abból az erdélyi hadból, melyről az egykori tudósítások semmi jót nem tudnak mondani, Bem szinte hónapok alatt a forradalom legütöképesebb seregét kovácsolta össze, amely kisöpörte Erdélyből a császári csapatokat. Hadseregében vaskorlátot honosított meg, s a legcsekélyebb fegyelmetlenséget is a legszigorúbban – súlyos esetekben halállal – torolta meg. De ugyanakkor jutalmazni is tudott. Katonáihoz mindenkor kérelhetetlenül szigorú, de tántoríthatatlanul igazságos volt.

Csatában gyors és körültekintő volt, a helyzetet gyorsan felismerte és villámgyorsan határozott.

A szászvárosi ütközet után a tábornoki orvos lemetszette golyóroncsolta középső ujját. »Egy haszontalan ujjammal kevesebb« – ennyi észrevétele volt a dologhoz.”

a) A szöveg alapján sorold fel Bem jellemvonásait!

b) Milyen összefüggést látsz e tulajdonságok és az erdélyi katonai sikerek között?

A harmadik típus – melyek aránya a kollégák megállapítása szerint meglehetősen csekély – a szépirodalmi szöveg:

„A magyar társadalmon belül már volt egy olyan csoport is, amely egyre türelmetlenebbül figyelte a halogató nemesi politizálást – olvasható tankönyvedben.

a) A következőkben Petőfi Sándor két verséből idézünk. Írd le a megfelelő helyre, a Fiatal Magyarország képviselői milyen úton akartak gyökeres változásokat elérni!

Véres napokról álmodom,
Mik a világot romba döntik.
S az ó világnak romjain
Az új világot megteremtik.

(Véres napokról álmodom . . .)

Nemzeteknek keze van bilincsbe . . .
De mit tűr a szolgágnak népe?
Miért nem kél fel, hogy láncát letépje?
Arra vár, hogy isten kegyelméből,
Azt a rozsdá rágja le kezéről?

(Dalaim)”

Néhány kísérletező tanár véleménye a forrásszemelvények feldolgozását igénylő feladatokról:

- A szemelvények hatására elolvasták a gyerekek a művek egy részét.
- A legjobban válogatott és legjobban hasznosítható feladatoknak tartom őket.
- Sok és némely esetben nagyon nehéz . . . Hosszúak, szárazak, kevés az, amelyik: érzelmi hatást vált ki, ugyanakkor sok időt elvisz.
- Igen helyesnek tartom, sőt a példákat maradéktalanul helyesnek, szükségesnek ítélem. A forrásszemelvények eredeti formájában történő megismertetése, elemzése a történelemtanítás fontos feladata, helyesebben eszköze.
- A forrásszemelvények már magukban nevelőerőként hatnak. (Pl. Mein Kampf ellenérzést vált ki.)

A többi feladattípus táblázatunk tanúsága szerint alapjában pozitív értékelést kapott.

(Folytatás a következő számunkban.)

